

Vergruisde Stemmen

(een liefdesvertelling)

door

Anthonie Holslag

Notitie van auteur, opgekrabbeld in een schrift.

"Alma... Alma... Alma..." (1)

Hoewel ik het niet besepte toen ik deze woorden las, weet ik nu dat mijn reis hier begon en niet op het punt waar ik dacht dat het zou beginnen: namelijk met *mijn* analyse, *mijn* woorden en niet de woorden van iemand anders op een stuk papier. Ze waren met de hand geschreven, neergekrabbeld in de marges van een boek, door iemand die met veel kracht een zwarte vulpen obsessief in het papier had geduwd. Op sommige punten, daar waar woorden begonnen, was zelfs een klein gaatje zichtbaar. Daar had de schrijver gewacht, zich waarschijnlijk afvragend wat zijn geest dicteerde hem te schrijven. De eerste keer toen ik de woorden vond, dacht ik dat het een kinderachtige daad van vandalisme was. Naarmate mijn onderzoek vorderde en ik meerdere krabbels ontdekte, besepte ik dat iemand iets probeerde duidelijk te maken, iets probeerde te communiceren. Iemand die dezelfde interesses had als ik. Die misschien net zoals ik onderzoek naar hetzelfde fenomeen deed.

Ik was onschuldig en naïef. Ik weet nu dat woorden zelf een wil hebben.

Dit is misschien voor niet-academici moeilijk te begrijpen. Hoewel je veelal in het begin jezelf enthousiast in een nieuw project of onderzoek stort, begint hetzelfde project op een gegeven moment te ontrafelen en te knagen; de grenzen brokkelen langzaam af en waar het project in het begin slechts "werk" was, begint het na verloop van tijd je leven te vullen en te definiëren. Dit is niet gek. Onderzoeken is

een eenzame bezigheid. Eerst kun je die eenzaamheid met sociale contacten afwisselen. Maar als de obsessie begint, als je eindtijd van vijf uur in de middag verandert naar elf uur in de avond, dan slokt het onderzoek je op; dan begint ieder aspect van je denken in het teken te staan van de onderwerpen die je dag in dag uit leest. Je aantekeningen worden een mantra die je herhaalt, waar je zelfs over droomt, waar je in slapeloze nachten over piekert en waar je in de ochtend mee ontwaakt.

Dit is noodzakelijk in het onderzoeksproces; deze vereenzelviging. Het is namelijk het moment dat de golven om je heen slaan en je naar de diepte wordt getrokken, waarop de ingevingen komen. Dat je opeens de knoop in de kluwen weet te ontwarren. Dat alle informatie betekenis krijgt. Jouw analyse. Jouw kleur. Jouw stem. Begrijp me goed, dit is een noodzakelijk onderdeel in het proces. Iedere onderzoeker moet watertrappelen, iedere onderzoeker moet eerst de diepte onder zich voelen, de peilloze afgronden van onzekerheid en angst. Maar dit proces is ook uiterst eenzaam. Je bent alleen met je eigen gedachten en tijdens deze momenten, veelal in de nacht, waar de onzekerheid en angst *echter* lijken, waar het *tastbaarder* lijkt, waar de gevoelens en gedachten draaikolken zijn die je naar de diepten willen sleuren, dan is een stem, een nietszeggende krabbel, en levenslijn van menselijk contact, een teken van redding. Je weet immers dat iemand anders die woorden heeft opgeschreven en dat deze persoon, omdat je de woorden in diverse boeken leest, aan de andere kant van de kolkende obsessie staat die je leven inmiddels beheerst.

Verwante stemmen die door het alledaagse worden vergruisd.

Ik wil dat je dit begrijpt, beste lezer, want dit is de kern, de “thematische

nucleus” zou mijn professor gezegd hebben, die vorm aan alles geeft, die de lijnen en omtrekken vormen die later minutieus zullen worden ingekleurd.

Maar ik dwaal af en loop op de zaken vooruit; één van mijn slechtere eigenschappen ben ik bang. Een verhaal, zelfs een verhaal zoals dit, dient bij het begin te beginnen en omdat het manuscript dat ik tijdens mijn speurtochten vond, mijn proefschrift en onderzoek (en ja, mijn denken), bewust en onbewust, heeft gevormd en beïnvloed, wilde ik de onorthodoxe stap nemen om mezelf te introduceren in plaats van het verhaal te starten waar iedereen op wacht.

Ik weet als geen ander hoe egocentrisch dit klinkt en dat dit tegen alle regels van literatuur ingaat. Goede literatuur, zelfs als deze een niche betreft, dient namelijk op zichzelf te staan en dient nooit het ego van de verteller te dienen. Sterker nog: de schrijver dient, zoals andere kunstenaars, in het werk te verdwijnen; hij of zij dient de scheidslijn tussen persoonlijke ervaringen en fictie weg te schrobben, zodat het voor de ontvanger – dat ben jij dus, degene die de kunst tot zich neemt – een onderdeel wordt van het grotere geheel, dat verder gaat dan de kleine en op zichzelf gerichte ervaringen van de schepper, maar dat je een draad wordt in een groter collectief. Dit klinkt hoogdravend maar is het niet. Ieder boek, gedicht, schilderij, standbeeld of muziekstuk is meer dan vaardigheid, talent en transpiratie alleen. Het betekent ook een fundamenteel begrip van hoe creativiteit en kunst werken. Een goed kunstwerk is een kwetsbaar kunstwerk, met al zijn tekortkomingen en gebreken. Het is een kijkje in het hoofd van de kunstenaar die, zonder dit op te dringen of letterlijk te vermelden, een gedachte, een herinnering, een thema probeert over te

dragen dat voor de ontvanger (dat ben jij dus weer) vreemd doch herkenbaar is. Vreemd omdat het niet *jouw* herinneringen en belevingen zijn, herkenbaar omdat ze voortvloeien uit universele ervaringen. En dit hoeven geen bombastische monologen of betogen te zijn die jou proberen te overwinnen of te overtuigen. Het zijn juist de kleine en alledaagse dingen die jou in het verhaal doen meeslepen. Een woord hier. Een observatie daar. Een onbeduidende blik. Het zijn deze kleine draadjes die een zienswijze aanstippen. Met andere woorden: het gaat niet om hetgeen wat wordt gezegd of geschreven, maar juist wat niet wordt gezegd of geschreven; wat als implicatie wordt herkend. En dit is misschien wel de crux van kunst. Als de belevingswereld van de één overgaat in die van de ander, gebeurt dit niet op basis van stemverheffing of geweld, maar juist in de achtergrondstraling, in het subtiel netwerk dat is opgebouwd. In dit proces is de kunstenaar slechts een voertuig, een schaduw op de muur, die leidt maar niet dicteert, die knikt en hint, maar niet direct wijst. Het is de taak van de kunstenaar om onzichtbaar doch dwingend te zijn. Dwingend dat niet als dwingend wordt herkend. Onzichtbaar omdat hij niet gezien mag worden. En laten we eerlijk zijn, het zijn de verhalen die het minst zeggen, die juist alles vertellen. Want de andere verhalen, de verhalen die aan een schrijver zijn geketend, zijn aan het einde van de dag slechts vormen van spelerei, een fata morgana, een streling voor de auteur die opzettelijk aanwezig is. En juist de auteur is het minst interessant.

Om deze redenen heb ik geen gezicht of naam en schets ik slechts de contouren van wie ik ben.

Maar ik dwaal opnieuw af. Begin bij het begin, zou mijn professor zeggen.

En het begint op de dag dat ik in Dublin te laat met de trein aankwam en ik voor het eerst, zowel in de trein en later in de taxi, een glimp van de stad opving.

Dublin trok me onmiddellijk aan, voornamelijk omdat ik het verleden bij aankomst haast voelde vibreren. Ik heb dit maar met enkele steden in Europa gehad. Steden die niet zo groot en anoniem zijn als Parijs of Londen, waar ik afwisselend woon en die je in het dagelijkse leven anonimiseren. Het is misschien ook de grootte waardoor je uitgenodigd wordt om de straten te voet te verkennen. Ik heb dit gevoel gehad in Praag, Edinburg, Krakow, Bratislava, Stockholm, Salzburg en Boedapest. Steden die iedere reiziger met hun specifieke architectuur weten te bedwelen en te imponeren. Die, terwijl je door de nauwe en kleurrijke stegen loopt, nog steeds geplaveid met kasseien, je het gevoel geven dat de stad ademt, zucht en kreunt, een gevoel waarin het karakter van een stad zich aan je opdringt.

Stockholm bijvoorbeeld, het centrum tenminste, voelt vrij en open, hoewel de straten nauw zijn; alsof de wind continu door je haren wappert. Een gevoel dat versterkt wordt als je uit de stegen stapt en plotseling beseft dat het gehele centrum direct aan een haven ligt. Bratislava voelt klein en bijna kunstmatig, maar als je voldoende wandelt, krijg je het ervaar je de ambitie en de bruisende wilskracht die in de stad aanwezig is. De stille behoefte bijna om groter te zijn dan zijn zusje Praag. Krakow daarentegen voelt juist opzettelijk klein alsof het iets verbergt - wat het feitelijk ook doet als je iets buiten de stad dwaalt en de verschrikkingen van Auschwitz ontdekt.

Iedere stad heeft haar eigenschappen en karakter; haar kleur en adem. Als je in de hete zomermaanden met tientallen medereizigers, passanten en straatmuzikanten op de Karelsbrug in Praag staat en uitkijkt op het paleis, dan weet ieder wat ik bedoel. Op zo een specifiek moment *voel* je de stad, *voel* je het karakter, *voel* je de geschiedenis; *voel* je de stad leven. Ik noem dat voor mezelf “bezielde” steden. En ik had een soortgelijke ervaring toen ik de eerste avond in Dublin om veertien minuten voor acht – ik herinner me dit nauwkeurig omdat ik op mijn horloge keek – na een korte maaltijd uit mijn hotel stapte en een wandeling maakte. Door deze nauwe straten, nu bekleed met vele restaurants en Ierse pubs, hebben Oscar Wilde, James Joyce, Jonathan Swift, George Bernard Shaw, William Butler Yeats en Samuel Beckett voor mij gelopen en zijn ze waarschijnlijk dronken en wankelend naar huis gegaan. Ik probeer me hun aanwezigheid voor te stellen. Ik probeer te achterhalen hoe hun leven en verhalen met de stad zijn verweven; hoe ze hier niet alleen gelopen, geademd, gevoeld en gedacht hebben, maar ook hoe de stad met haar architectuur en karakter invloed op ze heeft gehad en hoe zij, als wederdienst of als een noodlottig samenkomen, iets aan de stad hebben teruggeven. Een paragraaf, een stem, die door de huizen en muren is opgenomen, een blijvende schaduw of indruk in het culturele narratief, die een stad zo eigenzinnig en uniek maakt.

Wat is Londen zonder Charles Dickens en wie zou Charles Dickens zijn geweest zonder Londen? Om redenen die ik zelf niet goed begrijp, *voel* ik altijd een kriebel in me opkomen als ik aan de kunstenaars van een stad denk. Op deze momenten is het verleden niet gepasseerd, maar blijft het op een onbeschreven

manier in het heden voortbestaan. Het maakt de stad onsterfelijk en geeft de stad tegelijkertijd een interpretatie en betekenis. Schrijvers en kunstenaars worden daardoor de culturele hoeders van een stad, want de stedelijke omgeving, en de tijdsperiode waarin de kunstenaars woonden, hebben hun denken en handelen gevormd. Aan de andere kant, door het denken en handelen in expressie te gieten, te communiceren, krijgt de stad een chronologisch en lineair verhaal met zijn protagonisten en antagonist en een duidelijk beginpunt, plotwendingen, subplots werkend naar een climax die niet altijd komt; want het narratief van een stad is nooit af. Alleen de stemmen verdwijnen, veranderen en voegen nieuwe hoofdstukken toe. Nieuwe interpretaties van een eeuwigdurend verhaal.

En dit is wat kunst in de kern is: de meest ultieme vorm van communicatie, waarbij de kunstenaar allesomvattend schreeuwt in een existentiële leegte, met als enige doel gehoord te worden.

De stad en de kunstenaar zijn op deze manier geheel geassimileerd en op de eerste avond probeerde ik me voor te stellen hoe Wilde in de hete zomer en door warmte bezwangerde dagen in zijn hoofd peinzend zinnen componeerde die tegelijkertijd humoristisch, scherp en allesomvattend waren. De typische Oscar Wilde-zinnen die honderd jaar na zijn dood nog steeds gelezen, geciteerd, genoemd en geroemd worden. De kunstenaar is misschien weg, zijn schreeuw leeft echter voort.

Of hoe James Joyce in deze straten *Ulysses* bedacht en zich het hoofd pijnigde over de interne monologen die de drie hoofdpersonages in zijn boek hebben.

Stephen Dedalus, die zingeving in het verleden probeert te vinden en in zijn zoektocht de twijfels maar ook het patriarchale karakter van de moderne samenleving, aan het begin van de Twintigste Eeuw, ontrafelt. Of het alledaagse van Leopold Bloom, de protagonist en misschien wel het meest archetypische hoofdpersonage ooit geschreven; juist omdat hij zo alledaags en nietszeggend is. Of zijn vrouw Molly Bloom, die in dezelfde stijl de tegenpool van Penelope vormt; twee archetypes die tegenover elkaar staan en iets vertellen over de sociale context waarin het verhaal zich afspeelt. Penelope is stil, trouw en volgzaam, het toonbeeld van deugdzaamheid, terwijl Molly in haar promiscuïteit zichzelf en haar seksualiteit ontdekt. De prachtigste passage komt aan het einde, in zinnen die een pagina lang zijn, gevuld met woordspelingen en waar de “bloem van de berg” misschien wel de langste en meest doordachte zin is in de Engelstalige literatuur. In deze climax komen alle thema's samen, zonder dat deze benoemd worden en het is alleen in implicatie en interpretatie waarin de scheidslijn tussen kunstenaar en lezer verdwijnt. Deze ontmoeting is kunst. Het voertuig is de kunstenaar. Het middel zijn de woorden die Joyce, zo wist ik zeker toen ik die eerste avond door de straten van Dublin liep, vele malen in zijn hoofd moet hebben doordacht, veranderd en geconstrueerd. Niet wetend dat hij daarmee de aanzet gaf voor een nieuwe stroming in de literatuur die later het modernisme zou worden genoemd.

Dublin schreeuwde literaire kunst en terwijl ik door Pearse Street, Moss Street en Townsend Street liep, vlakbij Trinity College, kon ik me ook een jongere versie van Bram Stoker voorstellen, zwalkend door dezelfde straten met boeken over graaf

Dracula en Transsylvanië onder zijn arm.

Van de auteurs die Dublin in zijn geschiedenis rijk is, denk ik nog het meest aan Stoker, hoewel Joyce me met zijn krachtige stem heeft weggeblazen. Stoker, die bij zijn composities niet de nadruk op de woorden legt maar meer op de symbolische beelden, heeft mijn interesse als wetenschapper (en ook als lezer) gewekt. Het horrorgenre doet iets wat andere genres niet kunnen; het kan het meest onbespreekbare bespreekbaar maken. Horror speelt per definitie in op onze bewuste en onbewuste angsten en deze angsten vertellen ons iets over de psyche van de mens, maar ook iets over de duistere kant van de samenleving, met haar rafelranden.

Het is om deze redenen dat ieder facet in een verhaal belangrijk is; iedere setting, iedere metafoor, iedere streep van een pen is opzettelijk en doelgericht geplaatst. Gedeeltelijk omdat de sfeer en de setting in horrorverhalen van belang zijn, maar dat is niet het enige. Horrorverhalen impliceren een reis naar de diepte, naar de duisternis, naar hetgeen wat we niet willen zien maar toch moeten trotseren. Op dezelfde wijze dat Marlow, uit het boek van Conrad, naar de duisternis van de jungle gaat om de waanzin te stoppen. Dit is wat horrorverhalen doen. Ze ontrafelen, trekken aan de touwtjes, totdat het vlies dat we over de werkelijkheid hebben getrokken loslaat en al dat vernis en de prachtige projecties die we hebben gemaakt, wegvallen en het skelet overblijft. Horror kan datgene bespreken dat we niet willen bespreken, datgene aantonen wat we niet willen zien. Symboliek en metaforen zijn de middelen die een horrorschrijver gebruikt. Zij vormen zijn gereedschap. Van alle genres gaat het bij horror niet alleen om wat er geschreven wordt, maar net zo goed

om wat juist niet geschreven wordt. Het gaat niet alleen om de beelden die naar voren komen, maar tevens om de beelden die op de achtergrond blijven.

Samen met andere schrijvers van zijn tijd is Stoker hier een prachtig voorbeeld van. Zijn gebruik van symbolen, motieven en metaforen schetsen een beeld, een implicatie die gesteld wordt, maar nooit geformuleerd. Deze implicatie kan een vraag, een reflectie zijn, iets wat de mens in zijn donkerste spelonken bezig houdt. Om deze reden ben ik van mening dat de scheidslijn tussen fictie en autobiografie bij horror minder strak getrokken is dan in andere genres. Begrijp me niet verkeerd. Ik denk dat iedere schrijver iets van zichzelf in een verhaal stopt. Maar omdat horror iets van de lezer eist – namelijk datgene zichtbaar maken wat we niet zelf onder ogen willen komen – eist het net zoveel van de schrijver. De schrijver dient zichzelf te kunnen ontleden om juist die naakte, kwetsbare openingen te ontbloten die iets vertellen over de donkerste krotten van onze psyche.

Een horrorschrijver is een cartograaf die het onderbewuste in beeld brengt.

Ook bij Stoker zijn de persoonlijke en autobiografische elementen aanwezig. Zo weten we dat hij zijn persoonlijke ervaringen en obsessies in zijn verhaal heeft verwerkt. In zijn jongere jaren was hij al gefascineerd door folklore uit de Balkan en Transsylvanië. We weten ook dat hij in zijn tienerjaren al boeken leende over graaf Dracula. Het was pas later in zijn leven, toen hij de zelfkant van de Victoriaanse samenleving als observant maar ook als participant had ervaren, dat zijn obsessies sturing kregen. En dit is van belang voor het genre. Je kunt wel een verhaal met je interesses en obsessies volstouwen, je kunt een verhaal schrijven vol met actie en

plotwendingen, maar het verhaal krijgt pas nagels en tanden als het ergens naar verwijst. Als de schrijver de duisternis uit ons onderbewuste weet bloot te leggen en die tegen de lezer weet te gebruiken. Dat is het verschil tussen pulp en gelaagde horror. Dat is wanneer het genre slaagt.

Voor Stoker kwam dit neer op de tegenstrijdigheden en de taboes van de Victoriaanse samenleving, die hij symbolisch wist te schetsen. Symboliek is alles in horror, nog belangrijker dan stijl. En Stoker, die in zijn vroege leven al alcoholist was en aan depressies leed, durfde dit aan het papier toe te vertrouwen. Een horrorschrijver is een schrijver zonder huid.

Het gebruik van symboliek zou de basis gaan worden in mijn dissertatie voor de letteren. Het was hetgeen waar ik me op wilde focussen. Ik wilde onderzoek doen naar de literaire, sociale en culturele betekenis van vampirisme, een onderwerp dat ooit vanuit mijn voorliefde voor het boek *Dracula* ontstond, maar dat ik hier in Dublin wilde uitbreiden.

Het was hier waar Stoker geboren was. Het was hier dat hij zijn boeken bij Marsh's bibliotheek had geleend.

Iedere onderzoek met vampirisme als onderwerp moet hier beginnen. Een andere plek is ondenkbaar.

Ik had al maanden contact gehad met Marsh's bibliotheek – nu meer een museum dan een bibliotheek – om toestemming te vragen om specifieke boeken in te zien, met name boeken die Stoker zelf als tiener had geleend en gelezen. Door stom geluk is de uitleenregistratie, na diverse oorlogen, nog steeds beschikbaar, zodat

Stokers leengedrag vrij gemakkelijk traceerbaar zou zijn. In eerste instantie had mijn vraag om toestemming allerlei lastige bureaucratische rompslomp tot gevolg, waarbij ik koppig volhield, geheel in de overtuiging dat deze plek voor een onderzoeker in literatuur, en dan met name vampirisme, het enige begin kon zijn.

In mijn achterhoofd moest ik denken aan de foto's van de bibliotheek die ik op internet had gezien; je kon de stoffigheid van de grote eikenkasten met honderden en honderden boeken die bijna naar het plafond reikten, bijna ruiken. Ik wilde al die boeken met leren omslagen aanraken. Ik kan niet uitleggen hoe groot mijn voorliefde voor literatuur is of hoe groot de aantrekkingskracht is die boeken op mij hebben. Maar als ik voor een boekenkast sta, dan lijkt het alsof ik alle letters en alle woorden hoor fluisteren: honderden klanken die vervlechten tot woorden, zinnen en passages. Bram Stoker was misschien niet de eerste schrijver die over het vampirisme heeft geschreven, maar wel degene die het onderwerp het meest populariseerde en onsterfelijk maakte. En nu liep ik in zijn voetstappen.

Die eerste avond in Dublin was ik zo enthousiast dat ik wel naar Marsh's bibliotheek moest gaan en ik wist, omdat ik het stadscentrum vanuit de veiligheid van mijn studeerkamer bestudeerd had, hoe ik daar moest komen: weer voorbij Trinity en vervolgens naar Grafton Street. Ik had foto's van de bibliotheek verzameld en op mijn mobiel geplaatst, zodat ik met twee drukken op een knop het prachtige interieur met de voorgenoemde boekenkasten die vier meter omhoog reikten, kon bewonderen.

Zoals iedere wetenschapper na het schrijven van onderzoeksplannen en het

aanschrijven van diverse fondsen – het saaiste onderdeel in ons werk – , kon ik niet wachten om mijn onderzoek te starten. Ik probeerde mezelf voor te stellen dat ik daadwerkelijk in die kasten kon neuzen, die voor veel museumbezoekers slechts bezienswaardigheden waren, maar die ik – samen met een medewerker – mocht raadplegen.

Het idee om zo'n oud boek op te pakken, het gewicht te voelen, de oudheid van de papieren te ruiken en de kleine gepubliceerde letters te lezen, maakte letterlijk mijn mond droog. Ik mocht ze misschien niet letterlijk aanraken of hooguit met een witte handschoen, maar het zien en ruiken was al een privilege.

Met deze gedachten liep ik naar het grijswitte gebouw, dat zelfs in de vroege avond imposant was. Ik weet nog goed dat ik mijn vingers om het ijzeren hek krulde, dat ik mijn nagels in mijn palmen duwde, terwijl de schaduwen van het gebouw zelf en van de planten en bomen naast het pad langer en langer werden. Ik weet niet hoe lang ik daar die eerste zomerse avond heb gestaan. Misschien tien minuten, misschien een uur. Maar toen ik terugliep was het donker en waren de straatstenen vochtig door een lichte mist.

Zo moeten deze straatstenen er op sommige avonden ook voor Stoker hebben uitgezien. Ik herinner me dat ik dat dacht. Ze glommen en ik herinner me nog de glinstering van de zwarte stenen, de nevel die net boven de grond als een slang glibberde en de straatlantaarns die door de vochtigheid in de lucht gouden aura's hadden. Het leek op een scene uit Stokers boek. Ik kon de Victoriaanse avonden niet alleen voor me zien, maar ook ruiken. Het verderf. De afval. De armoede. De

prostituees. De dronkaards. De opium. Hoe donker en angstig het leven destijds moet zijn geweest.

Die avond ging ik met een ontzettend hongerig gevoel en een jeukerige nieuwsgierigheid naar bed. Mijn reis was begonnen en ik voelde dat in iedere vezel van mijn lichaam. Achteraf allemaal geromantiseerd en in een rozige wolk. Ik zag mezelf die boekenkasten beklimmen. Maar zo is het verschil tussen realiteit en fantasie en zo moet het ook gaan. Het is immers de droom en niet de grauwe realiteit die ons doet voortploeteren.